

A nem várt amerikai nagybácsi

Prof. dr. Lakatos Ferenc¹, Balázs Balázs¹, dr. Tuba Katalin¹

A *Gnathotrichus* nemzetség fajai Dél- és Észak-Amerikában honosak. Valamennyi ide tartozó faj fenyő faanyagban költ, ahol különböző gombákat tenyésztve és fogyasztva fejlődik ki. Ezen belül az amerikai rönkszú (*Gnathotrichus materiarius* Fitch, 1858) Észak-Amerika keleti részén és az Antillákon fordul elő őshonosan.

Európában először Franciaország északnyugati részén találták meg, 1933-ban. Kezdetben lassan (Hollandia 1965, Németország 1966), majd az utóbbi évtizedekben egyre gyorsabban terjeszkedett. Napjainkban Nyugat-Európa jelentős részén, továbbá Skandináviában is előfordul. Magyarországról 2017 óta ismert, de valószínűleg már régebb óta jelen van.

A faj tápnövényei és életmódja

Apró termetű (3–3,5 mm), megnyúlt testű, fénylő, sötétbarna színű bogár. A bogár a menetek falára az *Endomycopsis fasciculata* nevű gomba spóráit telepíti, a kikelő álcák ennek micéliumával táplálkoznak.

Az első nemzedék nemzői áprilistól június közepéig repülnek, de kedvező időjárási feltételek esetén kialakulhat második generációja is, amely nyár közepén (július–augusztus) repül.

Monogám faj, de a hímek igen ritkán kerülnek szem elé. A fajon belüli utódgondozás jelentős. Amíg a hím bogár a menetek bejáratát védi a betolakodóktól (potroh végével elzárja a kijáratot), addig a nőstény bogár gondozza a gombatenyészeteket, illetve felügyeli a lárvák fejlődését. A nőstény gyűjti össze a rágcsálékokat és továbbítja a hím bogár felé, aki azt a befurakodási nyíláson keresztül eltávolítja a menetekből.

Fenyő fajokon (*Pinus*, *Abies*, *Picea*, *Larix* és *Pseudotsuga* spp.) polifág, fában költő szúfaj. Jelenleg még csak a Nyugat-Dunántúl fenyveseiben fordul elő, ott is kisebb számban, de további keleti irányú terjeszkedése várható. Egyelőre nem tudni, hogy inkább az alföldi, melegebb területeken, vagy a domb- és hegyvidéki területek hűvösebb klímájában fordul majd elő gyakrabban.

A faj jelentősége

Fában költő szú, tehát a kihulló rágcsálék színe megegyezik a faanyag színével. Kezdetben fehéres, de gyorsan megfeketedő, a fa belsejében futó menetek (1 mm átmérő, 10–15 cm hosszúság) jellemzők. Rágásképe – a létraszerű álcakamrákkal – nagyon hasonlít a sávos fenyőszú (*Trypodendron lineatum*) kárképére, de álcakamrái jóval hosszabbak annál. A hazai fenyőerdőkben kialakult szaproxilófág rovarközösséget jelenléte átalakíthatja. Érdekes kérdés még, hogy az

eddig ismert gombaközössége megváltozik-e, kiegészül-e esetleg jelentősebb patogenitást okozó fajokkal.

Másodlagos kártevő, élő, egészséges fákban eddig nem figyeltük meg, csak kitermelt faanyagban, vagy más rovarok (pl. más szúfajok) által elpusztított fákban.

Meneteit a fatest mélyebb rétegéig (10–15 cm) készíti, a faanyag jelentős értékvesztését okozva. Jelentőségét inkább az adja, hogy a kitermelt faanyagon igen hamar megjelenik és járataival annak értékcsökkenését okozza. Terjedését elősegíti a kérgezetlen faanyag nagy távolságra történő szállítás. Hazai szélesebb körű elterjedése esetén jelentősebb fertőzésre elsősorban a *Pinus*-féléken számíthatunk.

A nemzetség néhány rokon fajtát (pl. *G. sulcatus*, *G. retusus*) Észak-Amerikában károsítóként tartják számon, míg a behurcolt faj (*G. materiarius*) ott is másodlagos.

Védekezési lehetőségek

Többnyire a fertőzött faanyag szállításával terjed. Mivel hosszabb időt (akár két hónapot is) tölt a megtámadott faanyagban, így emberi segítséggel nagyobb távolságok megtételére is képes. Feromon-összetevői – részben az észak-amerikai rokon fajon – a *G. sulcatus*on végzett vizsgálatoknak is köszönhetően ismertek. Kereskedelmi forgalomban azonban nem kapható, de mint minden fában költő szúfaj, ezt is jól lehet csalogatni etanolos csapdával (monitoring). Természetes ellenségeiről még igen keveset tudunk.

Jelen írás a „Lakatos F. és Tuba K. 2022: Amerikai rönkszú – *Gnathotrichus materiarius* (Fitch, 1858)”. In: Harszthy L. (szerk.): *Özönállatok Magyarországon. Rosalia kézikönyvek 5. DINPI, Budapest, pp. 198–199. könyvfejezet rövidített, szövegközi hivatkozások nélküli változata. Az alábbiakban csak a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású felhasznált forrásmunkákat soroljuk fel. Jelen publikáció a „GINOP-2.3.3-15-2016-00039 – Fás biomassza természeti feltételeinek vizsgálata” című projekt támogatásával valósult meg.*

Fotó: **Dr. Radosław Witkowski**
Poznań University of Life Sciences

Irodalom

- Csóka Gy., Hirka A., Lakatos F. (2010): Már a spájzban vannak...
Növényvédelem, 46(11): pp. 547–550.
- Lakatos F. (2019): Honos, behurcolt és várható, a fatestben fejlődő szúfajok Magyarországon. Növényvédelem 55(12): pp. 523–535.
- Lakatos F., Tuba K. (2022): Amerikai rönkszú – *Gnathotrichus materiarius* (Fitch, 1858). In: Harszthy L. (szerk.): *Özönállatok Magyarországon. Rosalia kézikönyvek 5. Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Budapest: pp. 198–199.*
- Tuba K., Horváth B., Lakatos F. (2012): *Inváziós rovarok fás növényeken. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron. 120 pp.*

¹ SoE EMK, Erdő- és Természeti Erőforrás-gazdálkodási Intézet